

I de fall det rättighetskränkande företaget (svarande) har sitt hemvist i en EU-stat ska den s.k. Bryssel I-förordningen tillämpas. Förordningen innehåller dock även ett antal domsrättsregler som för sin tillämplighet inte beror på var svaranden har sitt hemvist. Om svaranden har sitt hemvist i Island, Norge eller Schweiz är det den s.k. Lugano-konventionen som styr domsrättsfrågan. Utifall svaranden inte har sitt hemvist inom EU eller i en stat som undertecknat

Luganokonventionen avgörs domsrättsfrågan genom en analog tillämpning av forumreglerna i 10 kap. rättegångsbalken ("RB"), med beaktande av det grundläggande kravet att det måste finnas ett svenskt rättskipningsintresse för att svensk domstol ska stå till förfogande.

Den enskildes vars rättigheter kränkts hemvist är generellt inte av betydelse för Bryssel I-förordningens tillämplighet. I vissa fall förutsätts emellertid att kåranden har hemvist i en medlemsstat eller att den omständighet som grundar behörigheten är att hänföra till en medlemsstat.

Det avgörande torde vara att de omständigheter som grundar behörighet ska föreligga vid tiden för talans väckande.

Tillämplig lag

Vilket lands lag som ska tillämpas på ett anspråk till följd av en rättighetskränkning som prövas i svensk domstol bestäms av den svenska domstolen med tillämpning av svensk internationell privaträtt. Såsom huvudregel innebär detta att lagen i det land där skadan har uppstått ska tillämpas. Om en kränkning av mänskliga rättigheter har ägt rum utanför Sveriges gränser kommer den utsattes anspråk därför sällan att lyda under svensk rätt. Detta gäller oavsett om individen har valt att formulera sin talan på inom-obligatorisk (ett anställningsavtal) eller utomobligatorisk grund (i frånvaro av en avtalsrelation). Huvudskälet till detta är att kopplingen till Sverige inte är tillräckligt stark

Innehållet i utländsk rätt är, till skillnad från innehållet i svensk rätt, en bevisfråga i svensk domstol. Enskilda som grundar anspråk på utländsk rätt måste således förebära bevisning därom, t.ex. i form av sakkunnig-utlåtanden. Detta kan föranleda vissa kostnader.

Även när anspråket lyder under utländsk rätt kan det finnas visst utrymme för svenska domstolar att tillämpa svensk rätt i den mån det är fråga om internationellt tvingande regler eller om utländsk rätt strider mot svensk s.k. ordre public. Dessa säkerhetsventiler tillämpas emellertid mycket sällan. I avvaktan på praxis från t.ex. EU-domstolen och svenska domstolar är det inte heller klarlagt i vilken mån en skadeståndstalan avseende kränkning av mänskliga rättigheter aktualiserar tillämpning av dessa undantagsregler, t.ex. till följd av brister i rättighetsskyddet i det land där skadan har uppkommit.

Praktiska möjligheter för individen att processa i svensk domstol

Under förutsättning av att det föreligger svensk domsrätt och att det finns ett skyddat anspråk som kan göras gällande (t.ex. baserat på tillämplig utländsk rätt) är tillgängligheten till de svenska domstolarna förhållandevis god. Vidare är de rättsliga möjligheterna för en utländsk individ att uppträda som part i ett svenskt tvistemål i princip jämställda med vad som gäller för svenska medborgare.

I de fall ekonomiska eller andra praktiska hinder möter för en utländsk individ att resa till den aktuella domstolen i Sverige kan det antas att domstolen kommer att verka för att lösa detta genom att t.ex. tillåta inställelse per telefon eller via videolänk.

Vissa utländska medborgare som inte har hemvist i Sverige och som väcker talan mot en svensk juridisk person vid svensk domstol måste, på yrkande av svaranden, ställa säkerhet för svarandens kommande rättegångskostnader. Vilka utländska medborgare och juridiska personer är befriade från skyldigheten att ställa säkerhet anges i *Tillkännagivande om befrielse i vissa fall för utländska kårande att ställa säkerhet för rättegångskostnader* från den 15 maj 2014. Möjligheterna för en utländsk individ att säkra offentlig finansiering av rättegångs- och ombudskostnader är begränsade, i vart fall om individen är medborgare i ett land utanför EU. Den största möjligheten till offentlig finansiering föreligger när skadeståndskravet framställs som ett enskilt anspråk i anslutning till ett brottmål. Möjligheterna att åstadkomma en privat finansieringslösning är annars i hög grad beroende på den utländska individens personliga ekonomiska och sociala förhållanden.

Mer information

Promemoria till Utrikesdepartementet Angående möjligheten för enskilda att inför svensk domstol föra talan mot svenska företag till följd av kränkningar av mänskliga rättigheter begångna utomlands. Mannheimer Swartling (2015)

<https://docplayer.se/7222881-Promemoria-till-utrikesdepartementet.html>

Mer information om vägledning om du vill väcka talan vid domstol finns på <https://www.domstol.se/en/>

4. Kan ombudsmannainstitutioner, likabehandlingsorgan eller nationella institut för mänskliga rättigheter stödja offer för företagsrelaterade människorättskränkningar som begåtts av transnationella europeiska företag utanför EU? Kan dessa organisationer utreda mitt fall om jag inte är EU-medborgare och inte bor i EU? Finns det andra offentliga inrättningar (t.ex. arbetsinspektion eller miljöinspektion) i ert land som kan utreda mitt fall? Var kan jag få information om mina rättigheter?

Se fråga 1.

Institutet för mänskliga rättigheter prövar inte enskilda klagomål om kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

5. Är transnationella europeiska företag i ert land skyldiga att inrätta mekanismer för klagomål eller medlingstjänster för kränkningar som orsakats av deras affärsverksamheter? Gäller dessa skyldigheter även kränkningar som ägt rum utanför EU? Vem har ansvaret för att övervaka dessa aktiviteter i ert land? Finns det offentliga rapporter som ger information om hur systemet fungerar?

Företagens egna mekanismer för gottgörelse

Företag har ett ansvar att se till att deras verksamhet inte ska kränka någons mänskliga rättigheter och om företaget har orsakat eller bidragit eller varit kopplad till detta, försöka hitta ett sätt att gottgöra situationen för den drabbade. Sådan gottgörelse kan innebära att be om ursäkt, ge ekonomisk eller icke-ekonomisk ersättning eller något annat som den drabbade och företaget kommer överens om. Situationen är mer komplex om företaget inte har bidragit till någon negativ påverkan, men påverkan är direkt kopplad till dess verksamhet. I sådana fall, och om företaget har tillräckligt inflytande för att kunna hantera den negativa påverkan, bör företaget använda sitt inflytande.

Någon färdig modell för hur ett företag bäst organiserar sin egen mekanism för klagomål och gottgörelse finns inte. Varje företag måste själv bedöma vad som är lämpligt utifrån sina specifika förutsättningar.

Några riktmärken:

Öppenhet – möjliggör en dialog med de som påverkas av företagets agerande

Förhandlingar och överläggningar med arbetstagarrepresentanter – utgör ofta en god grund för effektiva åtgärder i fall som rör anställda

Riktlinjer för hur personer inom ett företag kan slå larm internt om missförhållanden, hur larm ska följas upp och hur personer som slår larm ska skyddas

System för hantering av klagomål där personer utanför företaget, som känner att de, eller andra, har påverkats eller kommer att påverkas negativt av företaget, på ett säkert och anonymt sätt kan göra företaget uppmärksam på problem

Regeringen har infört ny lagstiftning om hållbarhetsrapportering för stora företag, som är ambitiösare än EU:s direktiv anger, tydligare kriterier för hållbarhet i lagen om offentlig upphandling, samt starkare lagskydd för visselblåsare.

I december 2016 trädde ny lagstiftning om hållbarhetsrapportering i kraft. Lagstiftningen innebär att alla stora företag med fler än 250 anställda numera är skyldiga att hållbarhetsrapportera. Förutom information om miljöpåverkan, sociala förhållanden, jämställdhet och motverkande av korruption ska rapporterna, när det behövs för förståelsen av företagets utveckling, ställning och resultat, även innehålla information om åtgärder för att säkra respekten för mänskliga rättigheter, inklusive arbetstagares rättigheter.

Därutöver har riksdagen i januari 2017 antagit en skärpt lagstiftning till skydd för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden i arbetsgivarens verksamhet ("visselblåsning"). Det särskilda skyddet innebär att arbetstagare som utsätts för repressalier av sin arbetsgivare ska ha rätt till skadestånd.

Offentliga rapporter

Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag. Rapport till Statskontoret. Enact Sustainable Strategies (Enact), en konsultbyrå specialiserad inom hållbar affärsutveckling och ansvarsfullt företagande.

Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag. Enact (statskontoret.se)

6. Har jag särskilda rättigheter om jag som brottsoffer i en utsatt situation begär rättslig prövning av företagsrelaterade människorättskränkningar? Kan jag få rättshjälp och i så fall på vilka villkor? Vilka kostnader kommer att täckas av rättshjälpen? Kan jag få rättshjälp på samma villkor om jag inte är EU-medborgare och inte bor i EU?

Personer som utsatts för företagsrelaterade människorättskränkningar har inte särskilda rättigheter (se fråga 1).

Det finns möjlighet att få rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619). Det är alltid domstolen eller Rättshjälpsmyndigheten som avgör om du har rätt till rättshjälp eller inte.

Rättshjälp gäller först och främst privatpersoner, alltså inte föreningar, företag och liknande. I undantagsfall kan även en näringsidkare eller ett dödsbo få rättshjälp.

Ditt ekonomiska underlag utgår från din beräknade årsinkomst, före skatt. Dra av 15 000 kronor för varje barn som du bidrar med underhåll till, max 75 000 kronor. Summan ska också justeras om du har en förmögenhet eller skulder som påverkar din betalningsförmåga. Ditt ekonomiska underlag får inte vara högre än 260 000 kronor/år för att få rättshjälp. När du får besked om att du får rättshjälp ska du själv betala en del av kostnaderna. Rättshjälp är aldrig helt gratis för myndiga personer och den del du själv betalar kallas för rättshjälpsavgift. Din rättshjälpsavgift kan aldrig bli högre än kostnaderna för rättshjälpen. Rättsskydd är ett försäkringsskydd som i de flesta fall ingår i hem-, villa- och fritidshusförsäkringar. Rättsskydd innebär att din försäkring kan betala en del av dina kostnader för en jurist eller advokat. Villkoren för rättsskydd kan variera mellan försäkringsbolagen så det är viktigt att du kontrollerar villkoren för din försäkring.

I 35 § rättshjälpsförordningen (1997:404) anges vilka utländska medborgare är likställda med svenska medborgare i fråga om rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen.

Senaste uppdatering: 08/03/2022

Sidans nationella språkversion sköts av respektive medlemsland. Översättningarna har gjorts av EU-kommissionen. Det är möjligt att översättningarna ännu inte tar hänsyn till eventuella ändringar som de nationella myndigheterna har gjort. Europeiska kommissionen fritar sig från allt ansvar för information och uppgifter i detta dokument. För de upphovsrättsliga regler som gäller för den medlemsstat som ansvarar för denna sida hänvisas till det rättsliga meddelandet.